

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Факультет психології та спеціальної освіти

Кафедра педагогічної та вікової психології

ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ ВАЖКОВИХОВУВАНИХ ДІТЕЙ

ПРОГРАМА

вибіркової навчальної дисципліни

напряму підготовки бакалавр

6.030102 - Психологія

спеціальності _____

(Шифр за ОПІ ПП 5.7.2в)

**Дніпро
2018 рік**

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: Дніпровський національний університет імені
Олеся Гончара

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Макарова Л. Л., кандидат психологічних наук,
доцент кафедри педагогічної та вікової психології

Обговорено та схвалено науково-методичною комісією за напрямом
підготовки/спеціальністю 6.030102 - Психологія

Протокол № від « » серпня 2018 р.

Голова _____ Проф. Носенко Е.Л.

ВСТУП.

Програма вивчення навчальної дисципліни «Проблеми психології важковиховуваних дітей» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра напряму 6.030102 - Психологія.

Предметом дисципліни є вивчення фактів, механізмів, закономірностей виникнення, розвитку та корекції важковихованості як психологічної, педагогічної та соціальної проблеми.

Міждисциплінарні зв'язки: загальна психологія, психологія особистості, соціальна психологія, вікова психологія, педагогічна психологія, сімейна психологія, основи психологічного консультування.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Основні причини виникнення та розвитку важковихованості.
2. Окремі прояви соціально-дезадаптивної поведінки важковиховуваних дітей.
3. Принципи побудови психологічного супроводу важковиховуваних дітей

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою дисципліни є надання студентам систематизованих знань у галузі сучасних підходів до розуміння сутності, причин, проявів та наслідків важковихованості як психологічної, педагогічної та соціальної проблеми; ознайомлення з формами та методами надання психологічної допомоги учасникам педагогічного процесу, що опікуються проблемами профілактики та корекції важковихованості дітей різних вікових та симптоматичних груп.

Задачі вивчення дисципліни:

- розкрити зміст та характер важковихованості як соціальної, педагогічної, клінічної та психологічної категорії;
- продемонструвати значущість різних чинників розвитку важковихованості та можливості їх своєчасного виявлення, корегування та зниження ризику появи несприятливих наслідків;
- сформулювати навички аналізу ситуації важковихованості та планування психолого-педагогічних заходів попередження подібних ситуацій.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати:**

- специфічні ознаки важковихованості у дітей; причини і прояви соціально-психологічної дезадаптації важковиховуваних дітей;
- основні фактори порушення психічного розвитку на різних вікових стадіях;
- вірогідні впливи несприятливої сімейної ситуації, які спричиняють та підвищують ризик розвитку важковихованості дітей;
- характеристики девіантної поведінки, критерії її розпізнавання та різновиди; симптоми хімічних та інших видів залежностей у підлітків;

- соціально-психологічні фактори, що спричиняють формування схильності до кримінальної поведінки;
- специфіку побудови психолого-педагогічної взаємодії з важковиховуваними дітьми.

вміти:

- розпізнавати основні ознаки соціально-психологічної дезадаптації та порушень психічного розвитку дітей;
- організовувати психодіагностичну роботу з важковиховуваними дітьми;
- розробляти програми профілактичної, розвивальної та психокорекційної роботи з важковиховуваними дітьми.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Вступ

Змістовий модуль 1. Основні причини виникнення та розвитку важковиховуваності.

Тема 1. Поняття важковиховуваності та соціально-психологічної дезадаптації. Основні психологічні підходи до розуміння явищ важковиховуваності та соціально-психологічної дезадаптації. Види і прояви важковиховуваності та її наслідки для розвитку дитини.

Тема 2. Важковиховуваність в структурі психічного розвитку дитини. Психоаналітичний підхід до періодизації вікового розвитку – концепції З.Фрейда та Е.Еріксона. Періодизація психічного розвитку дитини Д.Б. Ельконіна.

Тема 3. Основні закони та феномени психічного розвитку в контексті формування важковиховуваності. Вітчизняний підхід до визначення психічного розвитку (Виготський Л.С., Запорожець О.В. та ін.). Закони та принципи психічного розвитку дитини. Категорія віку та її структурно-діяльнісний аналіз (базові елементи аналізу вікових змін – поняття стадій вікового розвитку, сутність вікових криз, зона найближчого розвитку, провідний вид діяльності тощо). Важковиховуваність як невідповідність віковим орієнтирам розвитку. Поняття гнучкості та витривалості психічного розвитку.

Тема 4. Порушення прив'язаності як передумова важковиховуваності. Історія побудови теорії прив'язаності. Теорія прив'язаності (attachment) Дж.Боулбі. Взаємозв'язок порушень прив'язаності та психічного розвитку і поведінки.

Тема 5. Роль сімейних факторів у виникненні важковиховуваності. Поняття, функції та завдання сучасної сім'ї. Типи неблагополучних сімей та несприятливі стилі сімейного виховання.

Тема 6. Важковиховуваність як «продукт» дисфункціональної сім'ї. Поняття дисфункціональної родини в теорії В.Сатір. Порушення сімейної комунікації (теорія подвійного зажиму П.Вацлавіка). Основні види родинно-обумовлених травмуючих станів: стан глобального родинного незадоволення, «родинна тривога», родинно обумовлена непосильна

нервово-психічна і фізична напруга, відчуття провини.

Тема 7. Психологічна травматизація дитини, її види та наслідки. Сімейне насилля як фактор травматизації.

Поняття про психічну травму. Поняття про патогенну ситуацію. Сімейне насилля та його наслідки для дитини. Зanedбаність як форма емоційного насилля над дитиною. Теорії віктимності, портрет людини, що стає жертвою насилля. Середовищні фактори ризику прояву насилля в школі. Форми сексуального насилля та їх ознаки. Особливості психологічної взаємодії з дітьми - жертвами насилля.

Тема 8. Важковиховуваність при акцентуаціях та психопатіях.

Вітчизняний підхід до вивчення акцентуацій та психопатій в підлітковому віці (А. Є.Лічко). Методи вивчення акцентуацій та прогноз розвитку відхилень в поведінці підлітка – залежність при акцентуаціях, девіантні форми прояву порушення соціальної взаємодії. Важковиховуваність як форма прояву акцентуацій чи психопатій.

Змістовий модуль 2. Окремі прояви соціально-дезадаптивної поведінки важковиховуваних дітей.

Тема 9. Шкільна дезадаптація як різновид соціально-педагогічної дезадаптації. Шкільна дезадаптація та її кореляти: шкільна фобія, шкільний невроз, дидактогенний невроз. Невстигання та недисциплінованість як показники шкільної дезадаптації. Погляди Ш.О.Амонашвілі на сучасну педагогічну систему як травмуючу.

Тема 10. Види та форми дитячої залежної поведінки. Підходи до визначення залежної поведінки. Педагогічна модель узалежнених стосунків, інфантилізація як основа вибору залежної поведінки. Комп'ютерна залежність як засіб викривлення реальності, сутність та механізми формування. Інші види залежності, що зустрічаються в дитячому віці. Психологічний портрет узалежненої дитини.

Тема 11. Підлітковий алкоголізм та наркоманія: постановка проблеми. Особливості формування залежності від алкоголю у підлітків: віковий аспект. Мотиви та вигоди алкогольної свободи у підлітків. Механізми розвитку етапів алкогольної залежності. Основні причини та фактори розвитку підліткової наркоманії.

Тема 12. Особливості педагогічної взаємодії з дітьми із залежною поведінкою. Механізми розвитку етапів алкогольної залежності. Соціальна реклама та її потенціал щодо профілактики залежності. Алкогольна культура в Україні: сім'я як фактор узалежнення.

Тема 13. Проблема девіантної поведінки в різних теоріях. Підходи до визначення норми та нормативів розвитку, поведінки. Біологічна модель виникнення відхилень, девіацій. Соціологічний підхід Дюркгейма щодо соціальних чинників та соціального значення поведінки, що відхиляється. Психологічний підхід у трактуванні різних психологічних шкіл. Схильність до девіантної поведінки як риса особистості чи ризиковане середовище.

Тема 14. Вікові характеристики поведінки, що відхиляється. Види девіантної поведінки. Бродяжництво та його вікові аспекти. Ризикований вік для формування бажання піти з дому. Потреба у сенсорних враженнях дитини раннього віку як фактор прояву бродяжництва у подальшому.

Змістовий модуль 3. Принципи побудови психологічного супроводу важковиховуваних дітей.

Тема 15. Принципи побудови психологічного обстеження важковиховуваних дітей. Поняття психологічної корекції. Місце психологічної корекції в діяльності практичного психолога. Проблеми, пов'язані з організацією психологічної корекції в умовах сучасної школи. Методичні основи організації психологічної корекції. Специфіка використання інформації в корекційній роботі. Урахування вікових особливостей в підборі форм і методів колекційної роботи. Теоретичні основи принципів організації корекції розвитку. Вибір цілей і спрямованості корекції. Принцип «нормативності» розвитку. Принцип корекції «зверху вниз» і навпаки. Принцип системності розвитку психічної діяльності. Принцип активного залучення батьків і інших значущих осіб до реалізації цілей корекції.

Тема 16. Організація групової та індивідуальної роботи з важковиховуваними дітьми: методологія та технологія. Початкові методологічні принципи, теоретичні положення, методика і технологія групової роботи в Т – групах (групах тренінгу), групах зустрічей, гештальт-групах, біхевіорально-орієнтованих групах, групах тілесної психотерапії, психодрамі, арт-консультуванні, транзактному аналізі. Порівняльний аналіз різних моделей психокоректувальних груп. Гуманістичні цінності і принципи в проведенні тренінгових груп. Екологія групової психокоректувальної роботи.

3. Рекомендована література

Базова

1. Агрессия у детей и подростков: Учебное пособие./ Ред. Н.М. Платонова, - СПб.: Речь, 2004. - 336 с.
2. Алешина Ю.Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование - М.: Независимая фирма «Класс», 2005. - 208 с.
3. Аршава І.Ф., Назаренко О.О. Посібник до вивчення курсу «Психологія важковиховуваних дітей». – Д.: РВВ ДНУ, 2007. – 56с.
4. Бреслав Г.Э. Психологическая коррекция детской и подростковой агрессивности: Учебное пособие для специалистов и дилетантов - СПб.: Речь, 2006. - 144 с.
5. Елизаров А.Н. Психологическое консультирование семьи: Учебное пособие - М.: Ось - 89. 2005. - 400 с.
6. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения: Учебное пособие для вузов. – М.: ТЦ "Сфера", 2003. - 160 с.

7. Кон И.С. Психология ранней юности./И.С.Кон. - М.: Просвещение, 1989. - 255 с.
8. Ковалев С.В. Подготовка старшеклассников к семейной жизни: тесты, опросники, ролевые игры: Книга для учителя. - М.: Просвещение, 1991. - 143 с.
9. Менделевич В.Д. Психология девиантного поведения: Учебное пособие - СПб.: Речь, 2005. - 445 с.
10. Подмазин С.И. Как помочь подростку с "трудным" характером/ С.И. Подмазин. – К.: НПЦ Перспектива. 1996. - 160 с.
11. Першина Л.А. Возрастная психология: Учеб.пособие для вузов - М.: Академический Проект, 2004. - 256 с.
12. Психология семейных отношений с основами семейного консультирования: учеб.пособие для студ.вышш.учеб.завед./ Ред. Е.Г. Силаева. - М.: Издательский центр «Академия», 2006. - 192 с.
13. Рабочая книга практического психолога. Технология эффективной профессиональной деятельности. : Пособие для специалистов, работающих с персоналом.. - М.: ИД «Красная площадь», 1996. - 400 с.
14. Шнейдер Л.Б. Семейная психология: Учебное пособие для вузов - М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга. 2005. - 768 с.
15. Шнейдер Л.Б. Семейная психология: Учебное пособие для вузов / Л.Б. Шнейдер. - М.: Академический проект; Екатеринбург: «Деловая книга»; Код доступа: <http://psylib.myword.ru>, 2006, 2008. – 768 с.
16. Эйдемиллер Э.Г. Семейный диагноз и семейная психотерапия: Учебное пособие для врачей и психологов - СПб.: Речь, 2006. – 352с.
17. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи/ Э.Г.Эйдемиллер. - СПб.: Питер, 2000. - 656 с.
18. Юнда И.Ф. Социально-психологические и медико-биологические основы семейной жизни: Учеб.пособие – К.: Вища школа. 1990. - 239 с.

Допоміжна

1. Абрамова Г.С. Практическая психология. Учебник для студентов вузов – Изд 6-е., перераб. и доп. – М : Академический Проект, 2001. – 480 с.
2. Акимова М.К., Козлова В.Т. Психологическая коррекция умственного развития школьников: Учеб.пособие.-2-е изд. - М.: Изд. центр «Академия», 2002.- 160с.
3. Бадмаев С.А. Психологическая коррекция отклоняющегося поведения школьников / С.А. Бадмаев. - М.: Магистр, 1999. – 95с.
4. Бурменская.В., Карабанова О.А., Лидерс А.Г. Возрастно-психологическое консультирование. – М., 1990. – 186с.
5. Бондарчук О.І. Психологія девіантної поведінки: Курс лекцій. – К.: МАУП, 2006. - 88с.
6. Венгер Л.А. Восприятие и обучение (дошкольный возраст) / Л.А. Венгер. - М., 1969. – 365с.

7. Гонеев А.Д. и др. Основы коррекционной педагогики /А.Д. Гонеев, Н.И.Лифинцева, Н.В.Ялпаева / Под ред В.А. Слостенина . -- 2-е изд., перераб. - М.: Изд. центр «Академия», 2002. – 272с.
8. Иванов Н. Я. Патохарактерологический диагностический опросник для подростков /Н.Я.Иванов, А.Е.Личко. – М., Спб.: ФОЛИУМ, 1994.
9. Лидерс А.Г. Формирование психических процессов как метод исследования в психологии /А.Г. Лидерс , Ю.И.Фролов. - М.: МГУ, 1991 г. – 64с.
10. Маркова А. К., Диагностика и коррекция умственного развития в школьном и дошкольном возрасте / А. К. Маркова, А.Г. Лидерс, Е.А. Яковлева. – Петрозаводск: Карельский научно-методический центр повышения квалификации педагогических кадров, 1992. – 180 с.
11. Новикова Е.В. Диагностика и коррекция школьной дезадаптации у младших школьников //Проблемы психодиагностики обучения и развития школьников - М., 1985. - С.42-56.
12. Практическая психодиагностика. Методы и тесты.: Учеб. пособие / Под ред. Д.Я. Райгородского. – Самара.: Изд. дом «БАХРАХ», 2002.- 672с.
13. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии: Учеб.пособие / В.Д. Балин, В.К. Гайда, В.К. Гербачевский и др.; Под общей ред. А.А. Крылова, С.А. Маничева. – СПб.: Питер, 2003. – 560с.
14. Ратанова Т.А. Психодиагностические методы изучения личности : учеб.-метод. пособие / Т. А. Ратанова, Н. Ф. Шляхта. - 4-е изд., испр. - М. : Изд-во МПСИ : Флинта, 2005. - 317 с.
15. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога в образовании: Учеб.пособие. – М.: Владос, 1995.- 529с.
16. Самоукина Н.В. Практический психолог в школе: лекции, консультирование, тренинги / Н.В. Самоукина. – М. : И-т Психотерапии, 2005. – 244 с.
17. Смирнова Т. П. Психологическая коррекция агрессивного поведения детей/ Т.П.Смирнова. – Ростов н/Д.: «Феникс», 2004.- 160с.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

5. Засоби діагностики успішності навчання – відповіді на практичних заняттях, виконання письмових завдань, тести.